

Dilqəm ƏHMƏD

Rəsulzadə ailəsinin tanınmış nümayəndələrindən biri də şairə Ümmügülüm xanımdır. "Rəsulzadə Ensiklopediyası"ndakı məlumatə görə novxanlı Məhəmməd rəsul Rəsulzadənin üç övladı olub: Ələkbər, Əbdüləziz, Dostuxanım. Məhəmməd rəsulun böyük oğlu Ələkbər Məhəmmədəmin Rəsulzadənin atasıdır. Digər oğlu Əbdüləzizin üç övladı olub – Məhəmmədəli, Ümbülbanu, Ümmügülüm. Məhəmmədəmin Rəsulzadə Əbdüləzizin –

Ümmügülüm xanımdan yeni soraq

Vəfatından bir il sonra yazılan məqalə

öz əmisinin böyük qızı – Ümbülbanu ilə evlənib. Ümbülbanu xanımın bacısı isə tanınmış şairə Ümmügülümdür ki, onun da həyat yoldaşı yazıçı Seyid Hüseyn olub. Məhəmməd rəsulun qız övladı olan Dostuxanım isə (M.Rəsulzadənin bibisi) 1930-cu ildə vəfat edib, onun övladı olmayıb.

Ümmügülüm xanımdan 1900-cü ildə Novxanıda doğulub. Gənc yaşından şeirlər yazan şairənin "İqbal", "Yeni İqbal", "Açıq söz", "Qurtuluş", "Dirilik", "Məktəb", "Qardaş köməyi", "Azərbaycan" və s. qəzet və jurnallarda əsərləri işıq üzü görüb. 1915-ci ildə şairənin "Qurtuluş" jurnalında "Solğun çiçək" hekayəsi nəşr olunub.

Cümhuriyyət dövründə milli dövləti tərənnüm edən şairənin "Türk ordusuna", "Ey Türk oğlu", "Çəkil, dəf ol", "Əsgər anasına", "Dərdli nəgmə", "Yurdumuzun qəhrəmanlığına", "Yollarını bəklədim" adlı şeirləri dərc olunub. Rusiyanın Azərbaycanı işğalından sonra "Hicran", "Bayrağım enərkən" kimi şeirlərlə üsyanını bildirib. "Bayrağım enərkən" şeiri 3 may 1920-ci ildə Azərbaycan bayrağının parlament binasından götürülməsi münasibətilə qələmə alınıb.

Yazıçı Seyid Hüseynlə ailə həyatı quran Ümmügülüm ərinin həbsindən sonra özü də repressiyaya məruz qalıb. Onun həbsi ilə bağlı qərarda yazılıb: "00486 nömrəli əmri əldə rəhbər tutaraq vətən xaininin ərvadı kimi Sadiqova Ümmügülüm Əbdüləziz qızı həbs edilsin və Bakı şəhərində gözetçi nəzarəti altında ümumi həbsxanada saxlanılsın. Mənzilində axtarış aparılsın, silah, qiymətli əşyalar və əksinqilabi ədəbiyyat götürülsün. Qalan əmlakı müsadirə edilsin və dövlət hesabına köçürülsün". Hazırlanmış bu arayışdan sonra 1 noyabr 1937-ci ildə AzSSR XDİK DTİ-nin 8-ci şöbəsinin inspektoru Kolçinin imzası ilə SSRİ MİK-in 4 iyul 1934-cü ildə qəbul olunmuş sənədinə əsasən, Sadiqov Seyid Hüseyn Mirkəzım oğlunun həyat yoldaşı olduğuna görə Sadiqova Ümmügülüm Əbdüləziz qızının həbs edilməsi barədə qərar qəbul edildi. Qərarı noyabrın 1-də Az.SSR XDİK müavini DT mayoru Borşov təsdiq etdi. Həmin qərar 4 dekabr 1937-ci ildə Sadiqova Ümmügülümə elan edildi. 2 noyabr 1937-ci ildə Sadiqova Ümmügülümün yaşadığı Zamkovski döngəsi. 74 nömrəli evdə axtarış aparıldı. Lakin evdə XDİK əməkdaşlarının marağını cəlb edən

bir şey tapılmadı.

Bayıl türməsinə gətirilən Ümmügülüm 8 il həbs cəzasına məhkum edilərək, 1938-ci ildə Təmlaq əmək islah düşərgəsinə göndərilib. Həbs dövrü ilə bağlı "Qalaxatirələrim" və məktubları yadigar qalıb.

1943-cü ildə Ümmügülüm SSRİ Xalq Daxili İşlər Komissarlığına ərizə ilə müraciət edərək azadlığa buraxılmasını istəyib. 1944-cü ildə buraxılan şairəyə Şamaxıda yaşamağa icazə verilib. 17 sentyabr 1944-cü ildə Şamaxıda vəfat edib.

Ümmügülüm xanımdan haqqında 2005-ci ildə Aydın Hüseynzadənin geniş həcmli kitabı işıq üzü görüb, onun həbsi ilə bağlı yuxarıda verdiyimiz bilgi də həmin əsərdəndir. İstər həyatı, istərsə də yaradıcılığı

di. Bu zərif məktuba bir də mənzuma əlavə edilmişdi. Osman Nihat bu qoşmada keçən "soraq" kəlməsinin (mübahisə etdiyi üçün) mənasını məndən soruşurdu. Məktubda yazılmışdı: "... Azərbaycanlı Ümmügülüm adlı bir qadın tərəfindən yazıldığı rəvayət edilən bu qoşmadakı "soraq" kəlməsi üzərində ilişib qaldım.

Çıxdım ki yollardan alayım soraq

Dediynə baxarsaq, "soraq" bürada ya "cavab", yaxud da "xəbər" mənasına gəlməkdədir. Əgər "sormağ" məsdərindən gələn "soraq" sual yerinə işlənirsə, şair bunu işlədə bilməmişsə bu bizim daha çox işimizə yarar və bundan belə "soraq" kəlməsinə zənn edərəm ki, dilimizdə çox yaxşı işlədə bilirik. Mə-

tədqiqatçılar üçün maraqlı olan Ümmügülüm xanımdan haqqında davamlı araşdırmalara ehtiyac var. Bir neçə il öncə mühacir şair Almas İldırımın Türkiyədə "Özleyiş" jurnalında onun haqqında yazdığı məqaləni ilk dəfə olaraq ictimaiyyətə təqdim etmişdik. Bu dəfə isə Türkiyənin "Ulus" qəzetində Ümmügülümün bir şeirinin çapı barədə olan yazını təqdim edirik. Bu kiçik həcmli yazının Ümmügülüm xanımdan araşdırıcıları üçün maraqlı doğuracağı qənaətdəndeyik. Bu yazı çıxdığı gündə şairə xanımdan bir il idi ki vəfat etmişdi.

Türkiyənin "Ulus" qəzetinin 23 dekabr 1945-ci il tarixli sayında "T.İ." imzası ilə "Bir kəlmə, bir qoşma" başlıqlı yazı dərc olunub. Yazıda Ümmügülüm xanımdan yazdığı şeirdəki "soraq" kəlməsi müzakirə olunub. Həmin yazını olduğu kimi təqdim edirik:

Bir kəlmə, bir qoşma

Qəzetçilikdə böyük ustadımız mərhum Əhməd Rasimin nəvəsi Osman Nihat Akın rəsmi işlərinin xaricində ədəbiyyat və şeirlə də məşğul olan yoldaşımızdır. Onunla zaman-zaman məktublaşır, görüşürük.

Mənim özünəməxsus bir kolleksiyam vardır. Osman Nihat dedəsinin məşhur gözlüyünü də kolleksiyama ərməğan edib. Ustadın nəvəsindən əvvəlki gün bir məktub gəl-

sələn: "Sorağım neçə vaxtdır qarşılıqsız qalmışdır" cümləsi mənə "sualım çox vaxtdan bəri cavabsız qalmışdır" mənasını verə bilərg".

Kəlməni Türk Dil Qurumunun son vaxtlar çıxartdığı "Sözlük"də axtardım, tapa bilmədim. Fəqət "Tarama" dərgisində "soraq" və "sorağ" kəlmələri osmanlıca bu kəlmələri ilə qarşılanmaqdadır: "Anket, xəbər, istisfar, istihbar, isticvap, istintaq, məlumat, nişan, təhərri, təhqiq, təhqiqat, təftişg". Ayrıca "sorağ"ı da "isticvap" demək olduğu kimi "soraqlamağ" məsdəri də "sual etmək", "təftiş etmək" mənalarına gəlir.

Kəlmənin müxtəlif mənalarını verdikdən sonra bu qoşmanı da təkrarlamağ fəna olmayacaq:

**Bir solğun çiçəyəm, bir san yarpaq,
Candan şikayətəkar, canandan iraq.
Çıxdım ki, yollardan alayım soraq,
Xəbər verən yoxdur, soma dedilər.
Ayrınlca hilal qaşlı yarından,
Mən yaslara yatdım, geymədim əlvan.
Düşünüb o yıldız gözləri hər an,
Ardınca qoşarkən, vama dedilər.
Könül şəkvəsini kimə söyləsin?
Qəlbimin dərdini kimlər dinkəsin?
Səni sevnə, sənsiz ömrü neyləsin?
Ağlarkən özünü yorma dedilər.
Mənim göylərimdən günəş çəkildi,
Parlağ həyatıma zülmət töküldü.
Vərəmli qəlbimə oxlar dikildi,
Qoy axsın qanları, sarma dedilər.
Günəşim bir daha doğmayacağıq?
Vəhşi qaranlığı qovmayacağıq?
Kölgələri şəfəq boğmayacağıq?
Sordum, ümidini qırma dedilər.**